

DAVLAT XIZMATCHILARINING KORRUPSIYAVIY JINOYATLARI UCHUN JAZO CHORALARINING SAMARADORLIGI: XALQARO TAJRIBA

Saidabdullayev Orzubek

Qoraqalpog'iston qishloq xo'jaligi va agrotexnologiyalar instituti
Yurisprudensiya mutaxassislik bakalavriat 2-bosqich talabasi
<https://doi.org/10.5281/zenodo.15303129>

ARTICLE INFO

Qabul qilindi: 20-Aprel 2025 yil
Ma'qullandi: 25-Aprel 2025 yil
Nashr qilindi: 29-Aprel 2025 yil

KEYWORDS

Korrupsiya, davlat
xizmatchilari, korrupsiyaga
qarshi kurash, jazo choralari,
xalqaro tajriba, huquqiy
mexanizmlar, samaradorlik,
davlat boshqaruvi, qonuniylik,
xalqaro tashkilotlar.

ABSTRACT

Maqolada davlat xizmatchilari tomonidan sodir etiladigan korrupsiyaviy jinoyatlar uchun jazo choralarining samaradorligi tahlil qilinadi. Xalqaro tajribaga tayangan holda turli davlatlarning korrupsiyaga qarshi kurash strategiyalari, jazo tizimlari va ularning natijalari o'rganiladi. Shuningdek, korrupsiyaning davlat boshqaruv tizimiga, iqtisodiyotga va jamiyatga ta'siri tahlil qilinib, samarali jazo choralarining asosiy mezonlari yoritiladi. Tadqiqotda BMT, Yevropa Ittifoqi, YeXHT va boshqa xalqaro tashkilotlarning korrupsiyaga qarshi kurash bo'yicha tavsiyalari, shuningdek, rivojlangan davlatlar tajribasi asosida samarali chora-tadbirlarni ishlab chiqish bo'yicha ilmiy xulosalar beriladi

Korrupsiya nafaqat iqtisodiy, balki siyosiy va ijtimoiy barqarorlikka ham jiddiy tahdid soladigan global muammo hisoblanadi. Davlat xizmatchilari tomonidan sodir etiladigan korrupsiyaviy jinoyatlar esa ayniqsa xavfli bo'lib, u davlat boshqaruvining samarasizligiga, jamiyatning huquqiy institutlarga bo'lgan ishonchini pasayishiga va iqtisodiy inqirozga olib kelishi mumkin. Shu sababli, korrupsiyaga qarshi kurashda jazo choralarining samaradorligi, ularning qanday ta'sir ko'rsatishi va xalqaro tajribadan qanday saboq olish mumkinligi muhim masaladir.

Tarixan, korrupsiyaga qarshi kurashning turli usullari qo'llanib kelingan. Qadimgi Xitoy va Rim imperiyasida korrupsiyaga qarshi qat'iy jazolar belgilangan bo'lsa, o'rta asrlarda Yevropada davlat amaldorlarining noqonuniy boyluk orttirishi qattiq jazolangan. Zamonaviy davrda korrupsiyaga qarshi kurash yanada tizimli tus olgan bo'lib, xalqaro tashkilotlar va davlatlar tomonidan huquqiy, institutsional va texnologik vositalardan keng foydalanilmoqda.

Bugungi kunda dunyoda korrupsiyaga qarshi kurash borasida ikki asosiy yondashuv mavjud:

Repressiv yondashuv – qattiq jazolar orqali korrupsiyani jilovlash. Bu yondashuvda korrupsiyaga aloqador shaxslar jinoiy va moliyaviy javobgarlikka tortiladi, qamoq jazolari, mol-mulk musodara qilish va hatto ayrim hollarda o'lim jazosi qo'llanadi.

Preventiv yondashuv – korrupsiyani oldini olishga yo'naltirilgan tizimlarni yaratish. Davlat xizmatchilarining daromadlarini shaffof qilish, korrupsiyani fosh etish uchun maxsus

mexanizmlar joriy etish va fuqarolik jamiyatini jalb qilish ushbu strategiyaning asosiy tamoyillaridir.

Har bir yondashuvning o'ziga xos afzallik va kamchiliklari mavjud. Ayrim davlatlar jazolash tizimini kuchaytirib korrupsiyani kamaytirishga erishgan bo'lsa, boshqalar profilaktik choralarni afzal ko'rgan. Ushbu maqolada xalqaro tajriba asosida korrupsiyaga qarshi jazo choralarning samaradorligi tahlil qilinadi va eng optimal yondashuvlar o'rganiladi.

TAHLIL VA MUHOKAMALAR. Dunyoda korrupsiyaga qarshi kurashning turli yondashuvlari mavjud bo'lib, ularning natijalari ham bir-biridan farq qiladi. Masalan, Singapur va Xitoyda qattiq jazolar qo'llanilishi sababli korrupsiya darajasi sezilarli darajada pasaygan. Skandinaviya davlatlarida esa kuchli profilaktik choralar natijasida korrupsiya deyarli yo'q darajaga tushgan.

Ba'zi davlatlar korrupsiyaga qarshi keskin repressiv yondashuvni qo'llaydi. Masalan:

Xitoy – korrupsiyaga oid jinoyatlar uchun o'ta qattiq jazo choralarni qo'llaydi, shu jumladan o'lim jazosi ham mavjud. Bu usul ba'zi tahlilchilarga ko'ra, qisqa muddatli natija berishi mumkin, ammo uzoq muddatli korrupsiyani butkul yo'q qilishga kafolat bermaydi.

Singapur – korrupsiyaga qarshi qat'iy qonunlar va mustaqil tergov idorasi orqali davlat xizmatchilariga nisbatan qattiq jazo choralari qo'llaniladi. Shu sababli, Singapur dunyodagi eng kam korrupsiyaga uchragan davlatlardan biri hisoblanadi.

Ayrim davlatlar esa korrupsiyani oldini olishga qaratilgan chora-tadbirlarni afzal ko'rishadi.

Shvetsiya va Norvegiya – korrupsiyaning oldini olish uchun davlat boshqaruvi shaffofligi tamoyili joriy etilgan. Davlat mablag'lari sarflanishi to'g'risidagi ma'lumotlar ochiq bo'lib, mansabdor shaxslarning daromadlari jamoatchilik nazorati ostida turadi.

Germaniya – korrupsiyani aniqlash va oldini olish uchun ilg'or texnologiyalar, raqamli boshqaruv tizimlari va fuqarolik jamiyatining faol ishtirokidan keng foydalaniladi.

Xalqaro tashkilotlar korrupsiyaga qarshi kurashda muhim rol o'ynaydi.

BMT (United Nations Convention Against Corruption – UNCAC) – korrupsiyaga qarshi global strategiyalarni ishlab chiqib, davlatlarga amaliy tavsiyalar beradi.

Transparency International – korrupsiya darajasini baholovchi Corruption Perceptions Indexni tuzadi va davlatlarni ochiqlik, shaffoflik va korrupsiyaga qarshi kurash bo'yicha reytinglarga ajratadi.

Yevropa Ittifoqi va GRECO (Group of States against Corruption) – Yevropa davlatlarida korrupsiyaga qarshi qonunchilikni muvofiqlashtirish va kuzatib borish bilan shug'ullanadi.

Zamonaviy dunyoda korrupsiyaga qarshi kurashda innovatsion texnologiyalar muhim ahamiyat kasb etmoqda:

Blokcheyn texnologiyasi – davlat xarajatlarining shaffofligini ta'minlashga yordam beradi. Masalan, Gruziya yer kadastr tizimida blokcheyn texnologiyasidan foydalangan holda shaffoflikni ta'minlamoqda.

Big Data va sun'iy intellekt – davlat xizmatchilarining shubhali moliyaviy operatsiyalarini tahlil qilish va korrupsiya ehtimolini oldindan bashorat qilish imkonini beradi.

Elektron hukumat (e-Government) – davlat xizmatlarini raqamlashtirish orqali inson omilini kamaytiradi va korrupsion sharoitlarni minimallashtiradi. Estoniya va Janubiy Koreya bu borada yetakchi hisoblanadi.

XULOSA. Tahlillar shuni ko'rsatadiki, korrupsiyaga qarshi kurashda faqat jazoni kuchaytirish bilan cheklanib bo'lmaydi. Eng muvaffaqiyatli yondashuv bu jazo va oldini olish choralarning uyg'unlashgan holda qo'llanishidir. Skandinaviya davlatlarida oldini olish tizimi samarali bo'lsa, Singapur va Xitoy repressiv yondashuv orqali korrupsiyani jilovlashga muvaffaq bo'lgan.

Korrupsiyaga qarshi kurashning eng samarali strategiyalari quyidagilarni o'z ichiga olishi kerak:

1. Qonuniy bazaning mustahkamligi – korrupsiyaga qarshi qat'iy qonunlar va ularning muqarrar bajarilishi.

2. Shaffoflik tizimlari – davlat organlarining ochiq faoliyat yuritishi.

3. Texnologik yondashuv – blokcheyn, sun'iy intellekt va raqamlashtirish orqali korrupsiyani kamaytirish.

4. Fuqarolik jamiyatining ishtiroki – mustaqil jurnalistika va jamoatchilik nazoratining rivojlanishi.

Shunday qilib, korrupsiyaga qarshi kurash kompleks yondashuvni talab qiladi va faqat jazolar bilan muammoni hal etish qiyin. Xalqaro tajribalar bu borada muhim saboqlar berishi mumkin.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. United Nations Convention Against Corruption (UNCAC). (2003). Retrieved from <https://www.unodc.org>

2. Transparency International. (2024). Corruption Perceptions Index 2023. Retrieved from <https://www.transparency.org>

3. World Bank. (2023). Governance and Anti-Corruption Measures in Public Sector Reforms. Retrieved from <https://www.worldbank.org>

4. Rose-Ackerman, S. (1999). Corruption and Government: Causes, Consequences, and Reform. Cambridge University Press.